

Mgr Justyna Błażejowska

Konspekt pracy doktorskiej

„Opozycja antyreżimowa w Instytucie Badań Literackich PAN w latach 1956–1989”

Wprowadzenie

* Wstęp

* Definicja tematu

* Ramy chronologiczne i zakres pracy

* Miejsce wydarzeń

* Baza źródłowa:

– Materiały z Archiwum Instytutu Badań Literackich, Archiwum dr. Anny Bujnowskiej, Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Archiwum Akt Nowych (dokumentacja wytworzona w Wydziale Nauki i Oświaty / Wydziale Nauki, Oświaty i Postępu Technicznego KC PZPR), Archiwum Ośrodka „Karta”;

– Pisma emigracyjne i drugoobiegowe, prasa reżimowa

– Źródła narracyjne: wspomnienia, wywiady i wywiady-rzeka, powieści autobiograficzne, szkice jubileuszowe, korespondencja prywatna i in.

* Literatura przedmiotu

1956–1964

* Iblowcy jako świadkowie zmian politycznych i tzw. odwilży. Reakcje m.in. na śmierć Józefa Stalina, „Poemat dla dorosłych” Adama Ważyka, stłumienie antykomunistycznego powstania w Poznaniu w czerwcu 1956 r., VII Plenum KC PZPR w październiku 1956 r.

* Powstanie i działalność Klubu Krzywego Koła – rola Jana Józefa Lipskiego

* Odwrót od zdobyczy Października'56 i wpływ tego zjawiska na sytuację w środowisku naukowo-literackim. Obudzenie łoża masońskiej „Kopernik” (kwestia przynależności do masonerii Jana Józefa Lipskiego i Janusza Maciejewskiego)

List 34

Wkład Jana Józefa Lipskiego w przygotowanie protestu, okoliczności powstania petycji i

przystąpienia do grona sygnatariuszy dyrektora IBL-u prof. Kazimierza Wyki i prof. Jana Kotta.
Reakcja władzy. „Antylist”. Represje o charakterze karym wobec wybranych pisarzy

1966–1968

* Stosunek uczestników środowiska iblowskiego do wydarzeń w Polsce, m.in. wystąpienia Leszka Kołakowskiego w Instytucie Historycznym UW z okazji dziesiątej rocznicy Października'56

* Udział iblowców w dyskusji nad stanem polskiej literatury na nadzwyczajnym posiedzeniu Oddziału Warszawskiego ZLP 29 lutego 1968 r. (rola Alicji Lisieckiej w zbieraniu podpisów pod wnioskiem o zwołanie tego gremium, przemówienie Tomasza Burka)

* Aresztowania studentów – w przyszłości pracowników IBL-u – za udział w strajkach i innych akcjach protestacyjnych na uczelniach: Andrzeja Notkowskiego, Janusza Pawłowskiego, Tadeusza Witkowskiego, Jana Walca

* Polityczny upadek prof. Stefana Żółkiewskiego

* Odpowiedź iblowców na poczynania władzy (m.in. rezolucja koła Związku Nauczycielstwa Polskiego w IBL-u, sprzeciw Alicji Lisieckiej wobec wykluczenia z ZLP Pawła Jasienicy, Stefana Kisielewskiego i Januarego Grzędzińskiego)

* Zwolnienie z pracy na Uniwersytecie Warszawskim grupy polonistów – przyszłych iblowców: Janusza Maciejewskiego, Aleksandry Okopień-Sławińskiej, Teresy Kostkiewiczowej, Maryli Hopfinger

* Działalność na UW Krzysztofa Dybciaka, Janusza Pawłowskiego, Antoniego Libery, Eugeniusza Kloca, Jana Walca, Krzysztofa Zaleskiego, Tadeusza Witkowskiego (w przyszłości związanych z IBL-em) w ramach Warszawskiego Koła Polonistów

1970–1976

* Reakcja środowisk twórczych i naukowych na masakrę robotników na Wybrzeżu w grudniu 1970 r.

* Powstanie i charakter iblowskiego dwumiesięcznika „Teksty”

* Petycje kierowane do władz w różnych sprawach podpisywane przez badaczy z IBL-u, m.in. pismo z prośbą o rewizję wyroków wydanych na członków „Ruchu”, w obronie braci Jerzego i Ryszarda Kowalczyków.

* Protesty przeciwko planowanym zmianom w konstytucji PRL, m.in. List 59, List 101

* Szykany i represje w stosunku do iblowców ze strony aparatu partyjnego i represji za udział w akcjach petycyjnych

Strajki czerwcowe i powstanie Komitetu Obrony Robotników

* Pierwsze akty solidarności z prześladowanymi robotnikami (m.in. List 14, oświadczenie „11”)

* Akcja pomocy dla represjonowanych i ich rodzin, założenie KOR-u

* Zaangażowanie iblowców w inicjatywę korowskie (przepisywanie „Komunikatu” i dokumentów KOR-u, wyjazdy na procesy do Radomia, składanie podpisów pod listami do władz w sprawie powołania specjalnej komisji poselskiej) i kroki podejmowane przez Służbę Bezpieczeństwa w celu „przekonania” do rezygnacji z takiej działalności

Rok 1977

* Śmierć Stanisława Pyjasa, manifestacje studenckie w Krakowie i aresztowanie członków KOR-u. Akcja w obronie Jana Józefa Lipskiego podjęta w IBL-u. Głodówka solidarnościowa w kościele św. Marcina z udziałem m.in. Tomasza Burka

* Współpraca iblowców z antykomunistycznymi organizacjami politycznymi (np. Romana Zimanda z tajnym Polskim Porozumieniem Niepodległościowym)

* Narodziny drugiego obiegu wydawniczego. Współpraca Tomasza Burka z „Zapisek”, Jana Prokopa – z „Pulsem”. Niezależne życie literackie – tzw. Salon Kultury Tadeusza i Anny Walendowskich (wieczory autorskie Tomasza Burka, Jana Walca)

Uniwersytet Latający i Towarzystwo Kursów Naukowych

* Powstanie i działalność (w latach 1977–1978) Uniwersytetu Latającego (wykłady Tomasza Burka) i Towarzystwa Kursów Naukowych (Alina Brodzka, Tomasz Burek, Michał Głowiński, Maria Janion, Jan Józef Lipski, Andrzej Werner)

* Drugi i trzeci rok istnienia TKN-u

* Władza i Służba Bezpieczeństwa wobec iblowców prowadzących „nielegalne” nauczanie młodzieży. Wydalenie Marii Janion z PZPR

Wiosna – lato 1980 r.

* Udział badaczy z IBL-u w „bieżącym” życiu opozycji (m.in. w protestach przeciwko uwięzieniu Mirosława Chojeckiego i Bogdana Grzesiaka, głodówce w kościele św. Krzysztofa w

Podkowie Leśnej)

* Stanowisko inteligencji wobec strajków sierpniowych i sytuacji w kraju. Apel 64 (w gronie sygnatariuszy Michał Głowiński, Maryla Hopfinger, Maria Janion, Zdzisław Łapiński, Stefan Żółkiewski, Alina Brodzka, Ryszard Przybylski, Janusz Sławiński, Andrzej Werner)

* Środowisko iblowskie od powstania KOR-u do Sierpnia'80 „oczami” Służby Bezpieczeństwa

Miesiące „Solidarności”

* NSZZ Pracowników Nauki, Techniki i Oświaty

* Katalog postulatów naukowców z Instytutu Badań Literackich

* „Solidarność” w IBL-u

* Rewindykacje kadrowe (przypadki Jana Walca i Eugeniusza Kloca)

* „Indywidualna” działalność wybranych iblowców:

– Jan Józef Lipski a KSS „KOR” (podsumowanie), „Solidarność” i Kluby Samorządnej Rzeczypospolitej „Wolność – Sprawiedliwość – Niepodległość”

– Roman Zimand – ciąg dalszy starań o uwolnienie braci Jerzego i Ryszarda Kowalczyków

– Jerzy Łojek – seminarium historyczne w ramach Ośrodka Badań Społecznych, inicjatywy upamiętniające zbrodnię katyńską, Kluby Służby Niepodległości, „Deklaracja na rzecz wolnej gospodarki”

* Udział w niezależnych inicjatywach oświatowych. Wykłady dla młodzieży i robotników Tomasa Burka, Andrzeja Wenera, Jana Józefa Lipskiego i in.

* Rozwój sytuacji w kraju i jej wpływ na życie naukowe. Okoliczności otwarcia i zakończenia (na skutek ogłoszenia stanu wojennego) obrad Kongresu Kultury Polskiej

* Diagnozy polityczne iblowców (Romana Zimanda, Jerzego Łojka, Jarosława Marka Rymkiewicza – w „Rozmowach polskich latem 1983”)

Stan wojenny

* Internowania wśród pracowników i doktorantów z IBL-u: Jerzego Łojka, Maryli Hopfinger, Andrzeja Wenera, Romana Zimanda, Jana Walca, Eugeniusza Kloca, Tadeusza Witkowskiego, Czesława Hernasa, Hanny Macierewicz

* Strajk naukowców w Pałacu Staszica, inne sposoby reagowania na ogłoszenie stanu wojennego (oddawanie legitymacji partyjnych przez członków PZPR)

* Strajk w Zakładach Mechanicznych „Ursus” – udział w proteście i uwięzienie Jana Józefa

Lipskiego

* Represje karne w stosunku do badaczy – uczestników podziemnej działalności: Piotra Stasińskiego, Krzysztofa Łączyńskiego, Romana Spandowskiego

* „Pacyfikacja” nauki (m.in. faktyczna likwidacja dwumiesięcznika „Teksty”), życie naukowe „mimo wszystko”

* „Czas próby” – kodeks honorowy naukowca. Odmowa przystąpienia do kolokwium habilitacyjnego Marty Piwińskiej w proteście przeciwko internowaniu koleżanek i kolegów z IBL-u

* Manifestacje uliczne od wiosny do jesieni 1982 r. Skazanie pracownika administracji Ireneusza Karbowiaka. Ponowne uwięzienie Jana Józefa Lipskiego po powrocie z leczenia zagranicą. Protesty w jego obronie

1983–1985

* Generalne oceny Służby Bezpieczeństwa postawy wybranych pracowników i całego środowiska iblowskiego

* Kontynuowanie działalności podziemnej. Jawne i grupowe sposoby demonstrowania stosunku do rzeczywistości (np. „zgromadzenia” pracowników w korytarzach Pałacu Staszica)

* Powrót do idei akcji petycyjnych. Listy do władz po śmiertelnym pobiciu maturzysty Grzegorza Przemyska, aresztowaniu Marka Nowakowskiego, zwolnieniu z pracy Bronisława Geremka

* Rozpracowywanie IBL-u przez bezpiekę. Przypadek Janiny Jach – tajnego współpracownika o pseudonimie „Olga”

Połowa lat 80.

* IBL jako miejsce schronienia. Zatrudnianie osób znanych z działalności opozycyjnej. Przypadki Jarosława Kaczyńskiego i Jana Strękowskiego

* Objęcie stanowiska dyrektora placówki przez Witolda Nawrockiego i „weryfikacja” kadr

* Próba rozprawienia się ze środowiskiem za pomocą wymowień. Przypadki Andrzeja Notkowskiego, Jana Walca, Jarosława Marka Rymkiewicza, Romana Zimanda

* Sprawa pozbawienia stanowiska Tomasza Burka

* Aresztowanie za działalność podziemną i zwolnienie z pracy Izabeli Jarosińskiej. Przebieg śledztwa i postawa badaczki

Lata 1987–1989

* Zmęczenie sytuacją. Ostatnie opozycyjne inicjatywy w IBL-u. Podpisy iblowców m.in. pod oświadczeniem dotyczącym powołania Obywatelskiego Komitetu Poszukiwań Mieszkańców Suwalszczyzny Zaginionych w Lipcu 1945 roku, listem otwartym w sprawie wskrzeszenia PEN-Clubu, pismem przeciwko brutalnemu stłumieniu przez milicję obchodów studenckich z okazji dziesiątej rocznicy Marca'68

* Starania o relegalizację „Solidarności” w IBL-u

* Zmiana sytuacji politycznej. Przywrócenie do pracy badaczy zwolnionych w latach 80.: Tomasza Burka, Jana Walca, Jarosława Marka Rymkiewicza

* Działalność w ramach zalegalizowanej „S” do końca 1989 r.

Od uległości do niezależności

* Specyfika środowiska iblowskiego. Czynniki decydujące o wejściu na „drogę niezależności”: lektura niecenzuralnych książek w ramach obowiązków zawodowych, zdobywanie „zakazanych” publikacji. „Walka” z cenzurą o druk własnych tekstów. Dysponowanie umiejętnościami umożliwiającymi rozpoznawanie rzeczywistości (np. krytyczną analizą oficjalnego języka – zob. „komentarze do słów...” Michała Głowińskiego). Kontakty z przedstawicielami innych dziedzin nauk humanistycznych. Przepływ opozycyjnych myśli i doświadczeń. Wyjazdy na Zachód. Związki ze światem literackim (udział w zjazdach ZLP, posiedzeniach OW ZLP). IBL jako konglomerat doświadczeń i poglądów...